

УДК 811.161.2'373.2423

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-25>

## ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНІМИ В РОМАНІ «МЕЖА НЕВАДИ» ВЛАДИСЛАВА ІВЧЕНКА ЯК ОРГАНІЧНІ КОМПОНЕНТИ ТВОРУ

### PROPER NAMES OF THE LITERARY HEROES IN THE NOVEL "NEVADA BORDER" BY VLADYSLAV IVCHENKO AS ORGANIC COMPONENTS OF THE WORK

Береш А. І.,

[orcid.org/0000-0003-0430-2447](https://orcid.org/0000-0003-0430-2447)

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

*Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»*

Наукова розвідка присвячена дослідженню назв персонажів, адже одним із завдань літературної ономастики є пошук та аргументовані інтерпретації ролі літературно-художніх антропонімів у творах сучасних авторів.

Наша мета – дослідити літературно-художні антропоніми, що функціонують у романі «Межа Невади» В. Івченка. Завдання – описати літературно-художні антропоніми, розкрити їхнє значення, довести, що вони є органічними компонентами роману.

Доведено, що власні назви роману В. Івченка є найважливішими словами, органічними компонентами твору. Основою літературно-художнього антропонімікону роману є імена та прізвища українців, які автор запозичає з реального іменника. Найбільшу кількість літературно-художніх антропонімів становлять інформаційно-оцінні. Івченкові назви не обмежені якимись штампами чи заборонами, вони дуже місткі, насичені інформацією, символами, викликають відповідні асоціації, тому досліджувати їх цікаво. З'ясовано, що інформація знаходиться в доантропонімній семантиці, розкривається завдяки авторській характеристиці та увиразнюється базовими конотаціями. Найяскравішими серед усіх літературних антропонімів є прізвиська як місцевого люду, так і позивні українських бійців. Мотиви творення прізвищ та позивних вражають. Автор подає прекрасні приклади як прізвисько передавалося від покоління до покоління, іноді обростаючи суфіксами здрібнілості, або зазнавало інших змін під впливом російської антропосистеми. Серед представників ворожого табору також багато промовистих прізвищ та прізвищ. Імена реальних людей у романі пов'язані з певною історичною добою, тому вони «здебільшого і служать часовою канвою літературного твору». В історичній сюжетній лінії переплітаються імена та прізвиська найрізноманітнішого походження. Деяким персонажам Івченко дав імена відомих людей із різних часових поясів, таким чином і в найменуваннях проявився постмодерний почерк автора. Наше дослідження розширить загальне уявлення про літературно-художні антропоніми як базові складники онімної системи, які творять образ.

**Ключові слова:** апелятив, літературно-художній антропонім, доантропонімна семантика, інформаційний заряд, позивний, прізвисько.

Scientific research is devoted to the study of character names, because one of the tasks of literary onomastics is the search and reasoned interpretations of the role of proper names of the literary heroes in the works of modern authors.

Our goal is to research proper names of the literary heroes that function in the novel "Nevada Border" by V. Ivchenko. The task is to describe proper names of the literary heroes, to reveal their meaning, and to prove that they are organic components of the novel.

It is proved that the proper names of V. Ivchenko's novel are the most important words, organic components of the work. The basis of the literary anthroponymicon of the novel are the names and surnames of Ukrainians, which the author borrows from a real noun. The largest number of proper names of the literary heroes are informational

and evaluative. Ivchenko's names are not limited by any clichés or prohibitions, they are very capacious, saturated with information, symbols, and evoke appropriate associations, so it is interesting to study them. It was found that the information is present in pre-anthroponymic semantics, it is revealed through the author's characteristic and is expressed by basic connotations. The brightest among all proper names are the nicknames of both local people and the call signs of Ukrainian fighters. The motives for the creation of nicknames and call signs are impressive. The author gives excellent examples of how a nickname was passed down from generation to generation, sometimes acquiring diminutive suffixes, or underwent other changes under the influence of the Russian anthroposystem. Among the representatives of the enemy camp, there are also many telling surnames and nicknames. The names of real people in the novel are associated with a certain historical era, so they "mostly serve as the temporal framework of a literary work." In the historical storyline, names and nicknames of the most diverse origins are intertwined. Ivchenko gave some characters the names of famous people from different time zones, thus the author's postmodern style was manifested in the names. Our study will expand the general idea of proper names of the literary heroes as the basic components of the onymic system that create an image.

**Key words:** appellative, proper name of the literary hero, pre-anthroponymic semantics, informational charge, call sign, nickname.

**Постановка проблеми.** Літературна ономастика – чудове поле для досліджень. Одним із завдань літературної ономастики є пошук та аргументовані інтерпретації ролі літературно-художніх антропонімів у творах сучасних авторів. Ономастів цікавлять способи, методи творення та функції найменувань героїв. Вдалий вибір назв відображає творче мислення письменника. Майстри слова розуміють, що власні назви є органічними компонентами твору, найважливішими словами. Ю. Карпенко зазначав: «Парадигматика власних назв (їх добір) і їх синтагматика (контекст) можуть надавати онімам найрізноманітнішого смислового та емоційного наповнення, створюючи тонкі нюанси, поетичний додатковий зміст. А можуть і не надавати» [1, с. 70]. Назви літературних героїв сучасних авторів не обмежені якимись штампами чи заборонами, вони дуже місткі, насичені інформацією, символами, викликають відповідні асоціації, тому досліджувати їх цікаво. Романи сучасного українського письменника Владислава Івченка ще не потрапляли в поле зору ономастів, тому дослідження найменувань персонажів його творів є актуальним. Наше дослідження суттєво доповнить загальне уявлення про антропоніми як базові складники онімної системи, стане ключем до розуміння культурно-історичного контексту українських найменувань на різних часових відрізках.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Твори сучасних авторів стають полем для ономастичних досліджень. Науковці активно вивчають літературно-художні антропоніми, які функціонують у романах відомих письменників. Дослідниця Т. Крупеньова в статті «Антропонімікон роману «Амадока» Софії Андрухович: функційний аспект» дослідила лексико-семантичні групи найменувань осіб, їхні словотвірні особливості та функційне навантаження у творі [2]. Автори М. Стецик та А. Стецик у статті «В імені – початок і кінець»: антропонімікон прози Марії Матіос» проаналізували структурно-семантичні особливості та асоціативно-символічний потенціал пропріальної лексики в прозових дискурсах письменниці [3]. Функційно-стилістичні особливості антропонімів у художньому тексті були предметом зацікавлень Л. Белея, Ю. Карпенка, Г. Бачинської, Т. Вільчинської, О. Лавер, Г. Лукаш та ін.

Назви героїв романів В. Івченка вже були предметом нашого дослідження. Маємо низку статей за романами автора: «Символічне значення літературно-художнього антропоніма Іван Карпович Підпригора в романах Владислава Івченка» [4], «Вплив середовища на формування літературно-художніх антропонімів (на матеріалі романів Владислава Івченка про найкращого сищика)» [5], «Літературно-художні псевдоніми воїнів-українців (за романом «Книга втрат і нестач» Владислава Івченка)» [6], «Роль літературно-художніх антропонімів у формуванні свідомості українців (на матеріалі збірки оповідань «Після 24-го» Владислава Івченка)» [7]. Чекають виходу у світ дослідження літературних онімів, що живуть на сторінках романів «Імені Сковороди», «Два пасинки митрополита» і «Межа Невади». В. Івченко використовує

реальний антропонімікон, творить неологізми, майстерно переплітає і поєднує непокєднуване, тому назви його героїв зацікавлюють, спонукають до досліджень.

**Мета дослідження.** Наша мета – дослідити літературно-художні антропоніми, що функціонують у романі «Межа Невади» В. Івченка. Завдання – описати літературно-художні антропоніми, розкрити їхнє значення, довести, що вони є органічними компонентами роману.

**Виклад основного матеріалу.** У романі «Межа Невади» Владислава Івченка є дві сюжетні лінії, які охоплюють сучасність та період кінця XVIII століття. Це «роман про віру, яка створила диво. Навіть точніше: «Межа Невади» – це і є роман-віра. Навіть не так у перемогу, а в те, що та перемога нарешті очистить саму Україну від ментальної колоніальної залежності» [8].

Головний герой роману «Межа Невади» В. Івченка – кінозірка. Артист Дмитро Невада зіграв цілу низку ролей, які запам'яталися глядачеві прекрасною грою, зовнішнім виглядом, назвами сценічних героїв. Саме за назвами героїв кінофільмів часто називають Неваду («Чекане, ти – зірка патріотичного кіно. Ти – Чекан, ти – Перебийніс, ти – Голота! Тебе пам'ятають і люблять, до тебе прислухатимуться!» [9, с. 22]). В індустрії кіно його називали Невою, скорочений варіант від Невада. Бійці називали Чеканом, назва походить від апелятива чекан – ‘старовинна ручна зброя з загостреним молотом та довгим держаком’, що нагадує зубило, крім цього, це також назва ‘невеликого степового дикого птаха’ [10, с. 1596] («Коли почався показ першого сезону, деякі критики стали нарікати на позивний головного героя, мовляв, “Чекан – наче з ЧК”. Невада на ці закиди відповів, що пацани на фронті називають його саме Чеканом, то нічого змінювати він не буде. В індустрії він залишився Невою (наголос на “е”), а для бійців і волонтерів був Чеканом» [9, с. 21]). Але з часом Невада відмовляється від розмовного варіанта Нева («він домігся, що його вже не називали Невою, бо це було співзвучно з назвою кацанської річки» [9, с. 29]). Такою була позиція українця. Автор часто використовує розмовні варіанти імені персонажа: Діма, Дімка, Дімон. За словником імен І. Трійняка, ім'я Дмитро походить із грецької мови і означає ‘належний Деметрі (Деметра – богиня родючості й землеробства)’, ‘землероб’ [11, с. 107]. Ім'я по батькові героя – Олексійович. Воно також наповнене інформацією, промовляє, бо первісне значення імені Олексій – ‘захисник’, ‘помічник’ [11, с. 264]. Доантропонімна семантика частково розкривається, бо Невада стане захисником своєї землі. Прізвище Невада найперше викликає асоціації з назвою штату США – Невада. Автор зізнавався в інтерв'ю, що мав бажання створити справжній український вестерн, а вестерни – це світ дикого американського Заходу. Зрозуміло, що прізвище героя-українця до цього не має ніякого стосунку, а найперше асоціюється з диким Сходом. Невада – прізвище українського походження, бо в нашій антропонімній системі є багато прізвищ із префіксом не-: Некопа, Неліпа, Нелюба, Неваба, Невара. Ймовірно, можна прізвище тлумачити так: той, що не має вади (недоліку, хиби, негативних рис). Але могло бути і навпаки: людина могла мати якийсь гандж, але це не заважало виконувати роботу, не було вадою. Невада зумів піднятися з дна і стати супергероєм, ніщо йому не завадило.

Ще з Майдану Неваду за зовнішнім виглядом (незламність, оселедець, тривога на обличчі) стали називати «справжнім козаком із Майдану». Вороги бояться Невади, але визнають, що не варто з ним задиратися, бо він крутий. Їх радує навіть те, що справжнє прізвище Невади – Мазько («Прізвище батька Невади – Мазько, і сам Невада був Мазьком аж до моменту отримання паспорта, коли змінив прізвище на Неваду, як у матері! ...Чувак, який постійно вдає з себе супергероя, виявляється Мазьком!» [9, с. 621]). Мазько походить, ймовірно, від мазило, ‘мазак зі значенням поганий маляр’; ‘від прізвища Мазь, Мазень, яке генетично пов'язане з маз- < мазати – покривати шаром рідкого чи жирного; бруднити’; ‘неакуратна, неохайна людина’ [12, с. 309]; невдаха. Недругам Невади так і хотілося зневажати героя, тому називають його то слабаком, то лошарою, тільки не суперменом («З нього ж усі сміялися, що новий батько Махно...» [9, с. 478]); «Звідки він такий узявся, цей Невада? – Не знаю, але він – крутий. Чув, що висадив у повітря ефесбешників, які ним займалися. В центрі Москви!»

[9, с. 618]; *«А звідки він такий хитрий, цей Конотоп? Акторишка ж якийсь. – Та не знаю. По всіх пирогах – лошара, а діє так, що всіх інших у лохах залишає»* [9, с. 633]). Сам герой вважав себе невдахою, але мріяв зіграти роль Конотопа, хотів бути схожим, брати приклад. У моменти невпевненості думав: *«Конотоп би так ніколи не вчинив! Конотоп був кремій!»* [9, с. 120]. Придуманий Конотоп вабив Неваду, він хотів бути ним (*«Він перетворився на Конотопа, перетворився настільки переконливо, що навіть Суддя, досвідчений і хитрий, повірив і перелякався. Ого! ...Він хотів залишатися Конотопом, а не повертатися в Неваду! Але він був Невада, чортів Невада, лох і невдаха»* [9, с. 132]). Персонаж сам оцінив уміння триматися і говорити впевнено з бандитами, як Конотоп (*«Невада аж сам здивувався, як круто базарив. Конотопище!»* [9, с. 149]). Літературно-художній антропонім Конотопище не містить згубно-зневажливу конотацію, негативну, а випромінює позитивну, бо вказує на силу характеру героя. Невада потрохи вживається в образ Конотопа – найвправнішого стрільця Дикого Поля (*«Дух Конотопа вселився в Неваду!»* [9, с. 165]; *«Так, його б зарізали, але він не здався! Він був значно більше Конотоп, ніж Невада! Ух!»* [9, с. 153]). Невідомо, де тут межа переходу Невади в Конотопа і скільки тих меж буде, але «русню» в Оклункові (ймовірно, в Сумах) зупиняє вже Конотоп, згуртовує однодумців, стає відомим в інтернеті (*«Конотоп – зірка номер один у цій війні»* [9, с. 456]; *«Ні, бо Конотоп – не звичайний генерал чи комбриг. У Конотопа на рахунок кілька яскравих перемог, у Конотопа є армія, яку він створив самотужки, у Конотопа популярність, про яку жоден із генералів і мріяти не може»* [9, с. 482]). Автор пише, що амбіції Конотопа мають всеукраїнський рівень, але він відмовляється від Героя України, *«попросив нагороджувати лише своїх бійців, а не його. Двадцять два Герої України, з них чотири посмертно»* [9, с. 481]. Конотоп стає дуже популярним, він не йде на поклон до офісу президента, тому керівництво його боїться.

Ковбой із українського Дикого Поля носить пов'язку на обличчі, зветься Конотопом. Мабуть, не є випадковою така назва для героя, автор дав персонажеві назву містечка на Сумщині. Так називали колись слов'яни заболочену, непроїзну місцину, сьогодні так називають провінцію, глухе місце. Цікаво, що розмовний варіант Нева (Невада) означає 'болото', якщо розглядати фінське походження. Як бачимо, назви і Невада, і Конотоп мають спільну етимологію. Конотоп – боєць-одинак, який встановить порядок в Степу, бо це його домівка (*«...а Конотоп узяв пару охоронців і виїхав у нічний степ. Він заспокоював, лише там Конотоп міг швидко заснути. Просто на землі, підклавши під голову зняте сідло. Він же був дитиною Степу»* [9, с. 592]). Але цей персонаж має низку інших найменувань (*«Як тебе звуть? – Чоловік із закритим обличчям. – Щось задовго для імені. – Тоді називай мене Ревенджер»* [9, с. 52]). Автор кіносценарію «Конотоп» Іван Влчеко-Валдіс пояснює значення імені Ревенджер (*«А ось цей Ревенджер – це якесь арабське ім'я? – Ні, це “месник” англійською. Далі буде зрозуміло, чому Конотоп так назвався»* [9, с. 61]). Конотоп справді повернувся з того світу, щоб «помститися за минулі нещастя». Його подвиги викликають не тільки боязнь, але й повагу. Вільні козаки дивувалися його витримці (*«Не схоже було, що він злякався чи хоча б занервував. І козакам це не сподобалося. Людина на межі смерті не має залишатися такою спокійною. І якщо захвилювалися вони, а не Ревенджер, то, можливо, саме вони на межі?»* [9, с. 145]). Для Степу ім'я Ревенджер незвичне, тому бродники кажуть: *«Дивно, балакаєш по-нашому, а ім'я наче чуже»* [9, с. 170]. Виявляється, що кіношній Конотоп, як і Невада, був невдахою, про що говорить Замойський: *«...а тобі, Конотопе, завжди було начхати на гроші. Тому ми тебе і зрадили. Бо як можна мати справу з людиною, яка зневажає гроші? Ти був невдахою, Конотопе, ти б ніколи не досягнув того, чого досягли ми»* [с. 253]. Помста Конотопа була страшною: він знищив усіх, хто кривдив його та встановлював свої порядки. Уперше в Степу мають відбутися вибори.

У романі велика кількість героїв, тому й літературно-художніх антропонімів ми зафіксували багато. У сюжетній лінії, що пов'язана із сучасністю, В. Івченко змальовує героїв, наділяючи

їх іменами та прізвищами, які бере з реального антропонімікону. Серед імен персонажів-українців фігурують: Олена, Марися, Олег, Павло, Роман, Стас, Тимофій та ін. Іменем Марися Невада назвав свою доньку. Це розмовний варіант імені Марія, що з давньоєврейської мови означає 'гірка', 'яка чинить опір, заперечує; вперта' [11, с. 212]. Доантропонімна семантика розкривається в тексті, бо Марися справді вперта. Вона винить батька в руйнуванні сім'ї, чинить опір усьому, що пов'язує її з ним (*«А ще попросила не називати її Марисею. Бо ім'я запропонував Невада – і донька це знала. Тепер усі її називали Марго. А, ну ще перейшла в спілкуванні на російську. Бо Невада спілкувався українською... Хотіла йому дошкулити»* [9, с. 36]). Трапляються іноді не традиційні, а вишукані імена: Афіна (п'ятирічна племінниця Невади; Афіна – давньогрецька богиня мудрості), Рута (сестра Коки; рута – назва квітки, 'уживається як символ привабливості, краси' [10, с. 1280]). Автор часто використовує форму ім'я + прізвище: Ганя Герасименко, Марта Мельник, Артем Боровський, Тимофій Покутній, Олекса Лимар, Костя Солоп, Сергій Печеніг. Є розмовні варіанти імен по батькові: Валерич, Карлович. Трапляються тричленні моделі: Микола Карлович Ройтер (німець за походженням), Борис Віталійович Рубан. Серед найменувань персонажів є найменування, що характерні для російської антропосистеми: Катерина Молчанова, Жора Маслов, Нікіта Ветров, Реутов, Разбежнін, Волін, Топоров, Черних, Лімонов, Мельніков, Тіхоміров, Антохін та ін. Деякі із них, крім ознаки за національністю, мають ще соціальну значущість, на це вказують апелятиви: полковник Шаров, полковник Зайцев, генерал Мельніков.

Найбільшу кількість літературно-художніх антропонімів становлять інформаційно-оцінні. До багатьох із них сам автор подає інформацію. Спробуємо це продемонструвати. Найкращим другом Невади був Гром. Прізвисько Гром – скорочений варіант від прізвища Громада (*«Вони познайомилися ще в театральній студії в Оклункові. Дмитро Невада й Паша Громада, або Нева і Гром, як їх тоді називали. Вони добре грали в студії, коли вступили до вишу, стали зірками КВК»* [9, с. 25]). Гром воював, переніс операцію, психлікарню, а Нева не один раз повертав його до життя (*«У Грома був талант, Гром міг стати зіркою!»* [9, с. 29]). Та став прекрасним побратимом (*«Літав на хорошій "пташці", засікав цілі, корегував вогонь, усе по науці»* [9, с. 661]). Найяскравішими серед усіх літературних антропонімів є прізвиська – позивні українських бійців. Ми вже досліджували мотиви творення позивних у збірках «Після 24-го» [7], «Книга втрат і нестач» [6], у романі «Імені Сковороди» В. Івченка. У романі «Межа Невади» позивних багато, вони цікаві своїм наповненням. Іноді самі бійці пояснюють походження своїх позивних: *«Африка мій позивний. – Чому Африка? – Хороший континент. А ти чому Палій? – Запалювати люблю. Ну і прізвище в мене – Палієнко»* [9, с. 332]. Рід заняття та прізвище вплинули на створення позивного Палій. Кока хоче бути в загоні Палія, бо вони воюють у самому пеклі, і навіть жартує, що доведеться стати чортом. Боєць Африка воював в Африці, звідти й позивний (*«Я ж боровся з партизанами в Африці»* [9, с. 405]; *«...начитабу Конотопа з позивним Африка служив із Мельніковим в Африці...»* [9, с. 572]). Охоронцем до Конотопа проситься чоловік, який у розшуку, тому він не називає свого імені, тільки позивний (*«Який у тебе буде позивний? – Тихий. – Тихий? – Люблю працювати тихо. – Добре, Тихий. Ходімо, познайомлю тебе з Африкою. ...Вони з Тихим сподобалися один одному. Неговіркі, спокійні. Так біля Конотопа з'явився Тихий. Але про це мало хто здогадувався, бо Тихий справді працював тихо»* [9, с. 346]). Добровольцем до лав бійців Конотопа прийшов Кордон, сам собі вибрав позивний, що пов'язаний із подіями на кордоні (*«Перший свій бій Кордон прийняв ще на кордоні»* [9, с. 355]). Позивний бійця Коки викликає асоціації з наркотичними речовинами. Кока – сленгове утворення від апелятива кокаїн [13, с. 165]. Персонаж працює в Таїланді, цінить волю, полюбляє косячки ('сигарети з марихуаною' [13, с. 170]). А насправді Кока – короткий варіант від Коктебель (*«Всі думають, що ти руський! Чекай, Кока – це ж від Коктебеля! – Я там почав літати. Тоді це ще була Україна. – Ти – українець? – Так»* [9, с. 387]). Сестра Рута розповідає про загиблого Коку: *«Ну, за паспортом він був Саша, але*

вже багато років усі називали його Кокою. Це скорочено від Коктебель. Він туди їздив щороку, поки русня не окупувала Крим. Літав на парaplанах» [9, с. 691]. Цікаві сучасні позивні мають молоді люди: Тіток, Лезо, Шаб, на жаль, автор не дає підказки на можливі варіанти їхнього походження. Літературно-художній антропонім Сирота – прізвисько хлопця-сироти, вказує на соціальний стан («Його товариша звали Сирота. Він справді був сиротою: батько пиячив, мамка повісилася, батько потім залився. Сирота ріс у дядька» [9, с. 347]). Позивний Теєм взяв собі боєць, який мав справу з мінами («Теєм був батальйонним сапером, займався вибухівкою, найбільше полюбляв протитанкові міни ТМ-62, на честь яких і взяв собі позивний» [9, с. 547]). Боєць Дух, ймовірно, воював в Афганістані. У важкому бою Гром втратить своїх побратимів Санча, Гуцула, Пороха, Ведмеда, Семена, Самурая. Кожен із цих позивних можна з чимось асоціювати, але це всього лише здогадки читача. Автор дає інформацію тільки до походження позивного Порох («Порох. У нього було прізвище Порохня, якого він соромився, а позивний Порох – дуже навіть ок. Всі жартували, що Порох любить цукерки «Рошен» [9, с. 664]). Як бачимо, і усічення реального прізвища, і тяга до порошенківських цукерок дали поштовх до утворення позивного. Не можемо відкидати ще й той варіант, що бійцеві подобалося мати прізвисько колишнього президента. Побратимами Сироти були Клешня, Сенсей, Спайдер.

Серед місцевого люду також є цікаві за походженням прізвиська. Товаришем Сироти був Камса («Ще його діда прозвали в селі Камсою, бо любив купити дешевенької камсички в сільпо... любив ту траву, жадібно їв, потім задоволено тер пузо і казав: «Камса!» У цьому вислові було багато щастя. То діда і прозвали Камсою, а його сина Камсюком. Потім той син помер від самогону років десять тому, після цього Камсючення став Камсюком. А минулої зими від ковіду помер і дід. Уже на поминках хлопця стали називати Камсою» [9, с. 347]). Івченко подає прекрасний приклад як прізвисько передавалося від покоління до покоління, іноді обростаючи суфіксами здрібнілості. А любов до дрібної риби стала мотивом для створення прізвиська. Катька Горбата отримала прізвисько за схожістю з горбачовською родимою плямою («...а Горбата, хоч вона була не горбата, просто з брунатою родимою плямою на пів обличчя. Казали, що пляма та за формою й кольором схожа на ту, що була в Михайла Горбачова на голові. Колишнього президента СРСР у селі називали Горбатим, от і Катьку так само» [9, с. 349]). А фельдшерка отримала прізвисько Вата («тітку Любу називали Вата, і зовсім не тому, що ватою зі спиртом протирала задницю перед уколом. Точно здасть!» [9, с. 351]). Відомо, що таким прізвищем називають тих, хто має проросійські погляди, підтримує росію, тому воно має негативне забарвлення.

Серед представників ворожого табору багато промовистих прізвищ та прізвиस्क. Генерал Аркадій Мельніков воював із повстанцями в Африці, Сирії («Його дуже цінував Башир Асад. Якщо в Африці Мельнікова називали Гієною за завзятість, то в Сирії прозвали М'ясником. Мельніков, як і раніше, не гребував атаками мирних сил, захопленням заручників, катуванням і масовими розстрілами» [9, с. 426]; «Кажуть, в Африці його Гієною називали, бо якщо вчепиться, то вже не відпустить, поки не доб'є!» [с. 429]). Під час підризу панцерника генерал отримав опіки, пережив кілька операцій із пересадкою шкіри, тепер його називали Недопалком.

Прізвисько Шах отримав той, хто вважав себе господарем, королем («На чолі столу сидів господар – Шах, командир одного з батальйонів ДНР, орденоносець і герой пропагандистських плакатів» [9, с. 427]). Полковник Тіхоміров займається пошуком українських шпигунів. Шах не любить його, називає Тіхою. Дід Люсі називав його гнилим, насправді він таким і був: у тихому болоті чорти водяться. В. Івченко майже однаковими найменуваннями назвав конопського Тихого та русняцького Тіхомірова, але спільний корінь у їхніх назвах не дає підстав вважати їх подібними. Під рашистські знаки підтасовує своє прізвище журналіст Іван Водолазов («у титрах – ВодолаZOV»), який заставляє катувати полонених, щоб зняти моменти зізнання.

Заступник голови офісу президента має прізвище Печеніг. Його арештують за зраду та анти-державну політику, саме він вів боротьбу проти Конотопа, налагоджував зв'язки з москвою («*Бо Печеніг бачив, як втрачає владу, то міг поставити на москву*» [9, с. 653]). Відомо, що печеніги – кочові тюркські племена. Персонаж Печеніг також кочівник, бо змінює погляди, місце роботи та й пробує втекти до Угорщини, до свояків. Печеніг має ім'я Сергій, що означає 'славний', 'високоповажний' [11, с. 335]. Первісне значення імені також спрацьовує в тексті («...його б ніколи ніхто не насмілювався зупинити, бо це ж був сам Печеніг – цар і бог усіх погонів і мантий країни» [9, с. 653]).

Дике Поле приваблювало людей різних національностей, будь-якої віри та крові не тільки безмежним простором, але й можливістю отримати волю, розбагатіти. Сюди тікали ті, хто мав проблеми із законом, хто хотів загубитися, змінюючи заняття та найменування. У цій сюжетній лінії переплітаються імена, прізвиська найрізноманітнішого походження. Так зрадник Бугай став шинкарем Нахманом (єврей). Друг Кшись (поляк) переродився в пана Замойського («*Кшисю? Замойський смикнувся, бо так його називали давно, коли він, молодший син збіднілого шляхтича, втік у Степ і став козаком, мріючи про волю і гроші*» [9, с. 252]). Козак Степан Зарізяка (українець) з досить промовистим прізвиськом став отцем Юстином ('справедливий', 'чесний' [11, с. 370]). Конотоп називає його і Спепком (від Степан), і Юськом (від Юстин). Князь Бехметєв (кацап) – «найбільший засічник, володар Півдня» завжди хотів атакувати і перемагати, тому завдяки Алісі вибирає ім'я Каган («*Тоді як каган буде тільки твій титул! І він означає володар Степу, саме те, чого ми й хочемо досягти!*» [9, с. 371]). Його дружина Аліса – сильна і розумна жінка («*Захоплювався цією жінкою, її волею й силою. Насправді вона мала б стати царицею, але Степ ніколи б цього не зрозумів*» [9, с. 371]). Не випадково первісне значення її імені – 'шляхетна', 'із шляхетного стану' [11, с. 27]. Конотоп знав її Оксаною, «вона з черкесок», велика його любов і велике розчарування. Серед прибічників князя Бехметєва був Варяг. Виявляється він був сином норвезького капітана, звідси, мабуть, і прізвисько, бо варягами називали скандинавських воїнів (вікінгів). Назви Батир, Бесленей мають тюркське походження. Найвідомішим стрільцем Степу був італієць Чоло («*Його звали Паоло Берарді, або Чоло, бо він завжди влучав своїм жертвам у чоло*» [9, с. 286]). Саме він знешкодить князя Бехметєва, буде полювати на Конотопа, але визнає його сильним противником. Зухвалий козак Вернигора хотів отримати викуп за голову Ревенджерера, але зрозумів, що від людини в масці не варто очікувати перемоги. Допомогатиме князю козацький отаман на ймення Калина. Депутати з табору людовів мали прості прізвиська, які характеризували їх за якимись ознаками: Товстун («*Його обрали, бо мав голос, наче в труби єрихонської*» [9, с. 494]), Коцюба («*прозваний так за те, що він наче коцюбою вигрібав рабів зі схованок, знаходив їх там, де знайти не міг ніхто*» [9, с. 495]), Рудий, Чавун. Багато тут імен із різних антропосистем: Маєр Ланскі, Дитріх, гер Пауль Остер, Сюзьма, Луїз Де Альворадо, Томас Актон (топонім, район за заході Лондона, колишній лорд, письменник, артист), Шмуль, Рахель. Деяким персонажам Івченко дав імена відомих людей із різних часових поясів, таким чином проявився постмодерний почерк. Наприклад, Джордж Кемпбелл (був такий державний діяч Великобританії, публіцист, історик; артист), лорд Фальконер (шотландський аристократ, британський політик), генерал Бальфур (колишній британський державний діяч) та інші.

Літературно-художній антропонім барон Балтика фігурує в романах про найкращого сищика Івана Карповича Підпригору, у романі «Імені Сковороди» та в романі «Межа Невади», тому ми назвали його мандрівним. Балтика створює чудовиськ із людей («*усюди чув про знаменитих Звірів барона Балтики, справжніх чудовиськ, яких він робив з людей*» [9, с. 375]). Він тримає в страху всіх довкола, тому його називають Батьком чудовиськ, а в романі «Імені Сковороди» ще й Володарем Найбільших Див цього світу, славетним бароном Балтикою. У цьому романі ми дізнаємося, що барон походив з Балтії, тому – Балтика, назвав себе бароном, хоч

народжений від повії. Баронові не вдалося домовитися, задобрити грошима Конотопа, бо він повернувся в Степ для іншого (*«Він хотів правити Степом, перетворював його на цивілізовану країну, а цирку барона Балтики не було що робити в цивілізованих країнах, йому потрібні були беззаконня і насильство»* [9, с. 612]). Балтика був грозою всього Степу, але «особисто зустрітися з Ревенджером не наважувався», боявся. Сина Конотопа віддали Балтиці, він зробив з нього Звіра, «свого найкращого Звіра». Страшна істота не має найменування, люди вперше таку бачили, лякалися самого вигляду, перед ними справді був звір (*«Він наче весь складався з м'язових брил. Руки, завтовшки як ноги звичайної людини, були переплетені мереживом вен, товста шия піднімалася з широченних плечей, по спині перекочувалися клубки м'язів, ноги скидалися на вузлувате коріння дубів-велетнів! Звір був геть голий, волосся його було немите й розкуйовджене, з-під товстих губ білили гострі зуби»* [9, с. 376–377]). Саме Конотоп знищить потворів Балтики і його самого руками і зубами свого Звіра. Звіра-сина Конотоп уб'є і похоронить сам.

Імена реальних людей пов'язані з певною історичною добою, тому вони «здебільшого і служать часовою канвою літературного твору» [14, с. 36]. У романі «Межа Невади» є багато таких найменувань, вони втрачають номінативну ознаку, бо вже називають не реальну людину, а літературного персонажа, наповнюються лексичним значенням. Часто фігурує прізвище Путіна в розмовах простих смертних українців, для яких цей онім асоціюється з ворогом, агресором, убивцею. Зовсім іншою інформацією наповнюється його значення, коли про терориста кажуть свої. У Невади є сцена у фільмі, де він (Перебийніс) вбиває Путіна, цього йому пробачити не можуть (*«Бо розстріляти тебе – це визнати твою хоча б приблизну рівність із Володимиром Володимировичем. А ти ж, Невадо, навіть не червак, ти якась бактерія... порівняно з нашим президентом»* [9, с. 274]). Усі бояться Путіна, тому «робитимуть усе, що він накаже». Ворожі генерали називають Путіна Першим, йому й доповідають про Конотопа (*«Він для Першого – головний ворог»* [9, с. 633]; Продажний Сіробаба вважає Україну якоюсь помилкою: *«Ти подивися, хто нами править! Ну це Кучма нормальний був, а що потім? Спершу той сільський бухгалтер Ющенко, потім бандюк Янукович. Але в нього хоча б вистачило розуму не лізти на роги проти Москви! Потім той бариґа Порошенко – і ось клоун Зеленський! Ну які в нас шанси з такими очільниками?»* [9, с. 266]). Є також прізвиська президентів: Янукович – бандит Янукан, Порошенко – Порошок, Зеленський – Вовочка, Зеля. Згадуються українські письменники Зеров, Йогансен, журналіст Сенцов, козак Гаврилюк, Башир Асад та ін.

Майже в кожному романі В. Івченко привертає увагу до зміни українських найменувань під впливом радянської пропаганди та російської антропосистеми. Дід Люсі Валерій Горенков був засновником альпіністської школи, виходив внучку, але підтримував русню (*«У чотирнадцятому Горенков підтримував народні республіки. Він же був Горенко, але тоді спалив український паспорт і записався Горенковим. Говорив, що не хоче носити хохляцьке прізвище. Люсі його тоді була в Києві, стала майданутою, вони посварилися, припинили спілкування»* [с. 627]). Зміна прізвища не допомогла дідові, бо його вбили свої ж. І таких випадків зміни прізвищ, імен доволі багато.

**Висновки.** Літературно-художні антропоніми в романі «Межа Невади» В. Івченка є важливими компонентами твору. Автор формує образ героя і майстерно наділяє його найменуванням. У назвах персонажів міститься величезний запас інформації, яка знаходиться в доантропонімній семантиці, розкривається завдяки авторській характеристиці та увиразнюється базовими конотаціями. Доведено, що В. Івченко використовує реальний антропонімікон, при цьому творчо осмислює його, наповнює новим змістом. Наше дослідження розширить загальне уявлення про літературно-художні антропоніми як базові складники онімної системи, які творять образ. Перспективою подальших розвідок є дослідження літературно-художніх антропонімів із роману В. Івченка «Ноги».

### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Карпенко Ю. Типологія поетичної онімії: М. Бажан, Б. Пастернак, П. Тичина. Літературна ономастика: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 70–72.
2. Крупеньова Т. І. Антропонімікон роману «Амадока» Софії Андрухович: функційний аспект. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2025. Вип. 2 (213). С. 98–102. <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-213-12>
3. Стецик М. С., Стецик А. В. «В імені – початок і кінець»: антропонімікон прози Марії Матіос. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2025. Вип. 2 (213). С. 136–146. <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-213-17>.
4. Вегеш А. Символічне значення літературно-художнього антропоніма Іван Карпович Підпригора в романах Владислава Івченка. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. На пошану Василя Добоша, доктора філологічних наук, професора (до 100-річчя з дня народження). Ужгород: ПП Данило С. І., 2024. Вип. 2 (52). С. 18–25.
5. Вегеш А. Вплив середовища на формування літературно-художніх антропонімів (на матеріалі романів Владислава Івченка про найкращого сищика). *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 83. Том 1. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2025. С. 206–212. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/83-1-31>.
6. Вегеш А. Літературно-художні псевдоніми воїнів-українців (за романом «Книга втрат і нестач» Владислава Івченка). *International scientific-practical conference “Current Issues of the World Economy, International Economic Relations and International Communications Amidst the Formation of a New World Order and Polarization of the World”* (March 24–25, 2025). Vol. 1. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2025. С. 297–301.
7. Вегеш А. Роль літературно-художніх антропонімів у формуванні свідомості українців (на матеріалі збірки оповідань «Після 24-го» Владислава Івченка). *Освітній процес в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації*, 4 березня – 14 квітня 2024 року. Львів–Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 68–71.
8. Родик К. Роман-віра чи можлива утопія? Рецензія на «Межу Невади» Владислава Івченка. Роман-віра чи можлива утопія? *Україна Молода*. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/3964/164/189999/> (дата звернення: 11.07.2025).
9. Івченко В. Межа Невади. Київ: Темпора, 2024. 720 с.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
11. Трійняк І. І. Словник українських імен. Київ: Довіра, 2005. 509 с.
12. Габорах М. М. Прізвища Галицької Гуцульщини. *Етимологічний словник*. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2019. 584 с.
13. Словник сучасного українського сленгу / Упорядник Т. М. Кондратюк. Харків: Фоліо, 2006. 350 с.
14. Белей Л. О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.

Дата надходження статті: 28.07.2025

Дата прийняття статті: 29.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025